

**MÜSLÜMAN-TÜRK DEVLETLERİ
TARİHİ**

YAYIN NO: 585

MÜSLÜMAN-TÜRK DEVLETLERİ TARİHİ

Prof. Dr. Erdoğan Merçil

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 16228

7. Basım, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları: 2006

8. Basım, Bilge Kültür Sanat: Eylül 2013

14. Basım: Ekim 2019

ISBN: 978 - 605 - 5261 - 85 - 6

Yayına Hazırlayan: *Naci Akıncı*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

MÜSLÜMAN-TÜRK DEVLETLERİ TARİHİ

PROF. DR. ERDOĞAN MERÇİL

Erdoğan Merçil,

25.02.1938'de İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini aynı şehirde tamamladı. 1961'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nden mezun oldu. İki yıl yedeksubay olarak askerlik görevini tamamladıktan sonra mezun olduğu Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan tayin edildi. 1969'da doktorasını tamamladı; 1973'te doçent, 1980'de ise profesör oldu. Bu zaman süresinde İran, İngiltere ve Almanya'da mesleki çalışmalarda bulundu. Edebiyat Fakültesi'nde çeşitli kademelerde idarecilik yaptı. Türk Tarih Kurumu asil üyeliğine seçildi. 2005 yılında emekli oldu. Hâlen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Yüksek Lisans ve Doktora dersleri vermektedir. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Başlıca Eserleri:

Fars Atabegleri Salgurlular

Kirman Selçukluları

Türkiye Selçukluları'nda Meslekler

Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri

Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât ve Kültür (Prof. Dr. Ali Sevim ile)

Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı, Bilge Kültür Sanat, 2011

Selçuklular –Makaleler–, Bilge Kültür Sanat, 2011

Selçuknâme, Bilge Kültür Sanat, 2011

Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Bilge Kültür Sanat, 2013

Ayrıca eşi ve meslekdaşları ile Orta Öğretim Tarih ders kitapları yazdı.

İÇİNDEKİLER

Sekizinci Baskıya Önsöz.....	7
Önsöz.....	9
Kısaltmalar.....	11
1. Türklerin İslâm Dînini Benimsemesi	13
2. Mısır'da Kurulan Türk Devletleri	18
2.1. Tulunîler (Tolunoğulları).....	18
2.2. İhşidîler.....	24
3. İtil (Volga) Bulgar Devleti	27
4. Karahanlılar	31
4.1. Menşe ve Kuruluş Devri.....	31
4.2. Ali Tegin ve Karahanlı Devleti'nin Bölünmesi.....	35
4.3. Doğu Karahanlılar Devleti.....	36
4.4. Batı Karahanlılar Devleti.....	37
4.5. Kültür ve Sanat.....	40
4.6. İmar Faaliyetleri.....	41
5. Gazneliler	44
5.1. Kültür ve İmar Faaliyetleri.....	49
6. Selçuklular	52
6.1. Büyük Selçuklular.....	52
6.1.1. Sultan Tuğrul Bey.....	56
6.1.2. Sultan Alp Arslan.....	59
6.1.3. Sultan Melikşâh.....	62
6.1.4. Sultan Berkyaruk.....	66
6.1.5. Sultan Muhammed Tapar.....	69
6.1.6. Sultan Sencer.....	71
6.2. Irak Selçukluları.....	75
6.2.1. Sultan II. Mahmûd.....	75
6.2.2. Sultan II. Tuğrul.....	76
6.2.3. Sultan Mes'ûd.....	78
6.2.4. Sultan III. Melikşâh.....	80
6.2.5. Sultan II. Muhammed.....	80
6.2.6. Süleyman-şâh.....	81
6.2.7. Sultan Arslan-şâh.....	81
6.2.8. Sultan III. Tuğrul.....	83

6.3. Suriye Selçukluları.....	86
6.3.1. Halep Selçuklu Melikliği.....	87
6.3.2. Dimaşk Selçuklu Melikliği.....	91
6.4. Kirmân Selçukluları.....	93
6.5. Türkiye Selçukluları.....	100
6.5.1. Kuruluş Devri.....	100
6.5.2. Süleyman-şâh'ın Fetihleri.....	103
6.5.3. Süleyman-şâh'ın Ölümü.....	104
6.5.3.1. Süleyman-şâh'ın Ölümünden Sonra Anadolu Olayları.....	105
6.5.4. Şahinşâh'ın Saltanatı.....	112
6.5.5. Sultan I. İzzeddîn Mes'ûd.....	113
6.5.6. Sultan II. Kılıç Arslan.....	117
6.5.7. I. Gıyâseddîn Keyhusrev'in İlk Saltanatı.....	122
6.5.8. II. Rükneddîn Süleyman-şâh'ın Saltanatı.....	123
6.5.9. III. Kılıç Arslan'ın Saltanatı.....	124
6.5.10. I. Gıyâseddîn Keyhusrev'in İkinci Saltanatı.....	124
6.5.11. I. İzzeddîn Keykâvus'un Saltanatı.....	126
6.5.12. I. Alâeddîn Keykûbâd'ın Saltanatı.....	129
6.5.13. II. Gıyâseddîn Keyhusrev'in Saltanatı.....	136
6.5.14. II. İzzeddîn Keykâvus'un Saltanatı.....	141
6.5.14.1. Rükneddîn Kılıç Arslan ile II. İzzeddîn Keykâvus'un Saltanatı.....	143
6.5.15. IV. Kılıç Arslan'ın Saltanatı.....	144
6.5.16. III. Gıyâseddîn Keyhusrev'in Saltanatı.....	144
6.5.17. Siyavuş (Cimri) Olayı.....	147
6.5.18. II. Gıyâseddîn Mes'ûd'un Saltanatı.....	149
6.5.19. III. Alâeddîn Keykûbâd'ın Saltanatı.....	151
6.5.20. II. Mes'ud'un İkinci Saltanatı ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu.....	152
6.6. Selçuklularda Teşkilat, Kültür ve İmar Faaliyetleri.....	154
6.6.1. Selçuklularda Devlet Teşkilatı.....	154
6.6.2. Toprak ve Halk.....	159
6.6.3. İktisadi Durum.....	161
6.6.4. Kültür Faaliyetleri.....	163
6.6.5. Güzel Sanatlar.....	166
7. Hârezmşâhlar.....	174
7.1. Teşkilat ve Kültür.....	180
8. Atabeglikler.....	183
8.1. İldenizliler (Azerbaycan Atabegleri).....	183
8.2. Salgurlular.....	188
8.3. Zengîler.....	195
8.3.1. Musul Kolu.....	196
8.3.2. Halep Kolu.....	201
8.3.3. Kültür ve İmar Faaliyetleri.....	202
8.4. Böriler.....	205
8.5. Beteginliler (Erbil Atabegleri).....	210
9. Anadolu Beylikleri I.....	213
9.1. Ahlat-şâhlar (Ermen-şâhlar).....	213
9.2. Artuklular.....	219
9.2.1. Hısn Keyfâ Artukluları.....	220
9.2.2. Mardin Artukluları.....	221
9.2.3. Harput Artukluları.....	224

9.3. Çobanoğulları.....	226
9.4. Danişmendliler.....	228
9.5. Dilmaçoğulları.....	235
9.6. İnaoğulları.....	241
9.7. Mengüçükler.....	246
9.8. Saltuklular.....	250
10. Anadolu Beylikleri II	254
10.1. Alâiye Beyliği.....	254
10.2. Aydınoğulları Beyliği.....	255
10.3. Candaroğulları (İsfendiyaroğulları).....	257
10.4. Dulkadiroğulları Beyliği.....	260
10.5. Eretna Devleti.....	263
10.6. Eşrefoğulları Beyliği.....	264
10.7. Germiyanogulları Beyliği.....	265
10.8. Hamidoğulları Beyliği.....	266
10.9. Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti.....	268
10.10. Karamanoğulları Beyliği.....	270
10.11. Karasioğulları Beyliği.....	274
10.12. Lâdik (Denizli) Beyliği veya İnançoğulları.....	275
10.13. Mentешеoğulları Beyliği.....	276
10.14. Pervâneoğulları Beyliği.....	279
10.15. Ramazanoğulları Beyliği.....	279
10.16. Sâhib-Ataoğulları Beyliği.....	281
10.17. Saruhanogulları Beyliği.....	282
10.18. Tâceddinoğulları Beyliği.....	284
11. Hindistan'daki Türk Devletleri	288
11.1. Delhi Sultanları.....	288
11.1.1. Mu'izziler (Memlûk Sultanları).....	288
11.1.2. Halaciler.....	291
11.1.3. Tuğluklular.....	295
11.1.4. Âdil-şâhiler.....	304
11.1.5. Berîd-şâhiler.....	307
11.1.6. Kutb-şâhiler.....	308
11.1.7. Malva Halacî Sultanları.....	310
12. Bâbürlüler	314
12.1. Humâyun.....	315
12.2. Ekber.....	317
12.3. Cihângir.....	319
12.4. Şâh Cihân.....	321
12.5. Âlemgîr (Evrengzib).....	323
12.6. Devletin Yıkılışı.....	324
12.7. İdari ve Askerî Teşkilat.....	325
12.8. İktisâdi Hayat.....	328
12.9. Kültür Sanat.....	328
Genel Dizin	333
Ek	363
Haritalar	369

SEKİZİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Daha önce Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan *Müslüman Türk Devletleri Tarihi* adlı eserimiz yaklaşık kırk sekiz devlet ve beyliği ihtiva etmekte ve altıncı baskısına ulaşmış bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki 1985 tarihli ilk neşri de sayarsak, kitabın yedinci baskısı yapılmış olmaktadır. Bu süre içerisinde eserimiz 19 Mayıs 1986 tarih ve 2210 sayılı Tebliğler Dergisi'nde lise ve dengi okul öğrencilerine tavsiye edilmiştir. Bunun yanı sıra daha önceki baskılarda da belirttiğimiz gibi eserin içindeki konuların üniversitelerin tarih bölümlerinde ders olarak okutulması öğrenciler açısından kitabı aranır bir duruma getirmiştir. Bu durumu düşünerek son baskıda daha önce gözden kaçmış hataları düzeltmeye ve bazı bilgiler eklemeye çalıştık. En önemli ek olarak kitapta yer alan devletlerin tarihi üzerine ödev ve tez çalışması yapacak olan öğrencilere ve araştırmacılara kolaylık olması açısından konu sonlarındaki "seçilmiş bibliyografyaları" bu baskıda da genişletmeye karar verdik. Ülkemizde Müslüman-Türk devletleriyle ilgili yayınlar, ilk baskıdan bu yana, çoğaldığı için böyle bir çalışma gerekli idi. Kitaptaki yer isimlerini okuyucuya daha kolay gösterebilmek için eserin sonuna birkaç harita ekledik.

Son zamanlarda TV dizilerinden dolayı daha çok Osmanlı Tarihi ön plana çıkmıştır. Ancak Osmanlılar'dan önce Türkler'in İslâm dinini kabul etmesi ve Müslüman-Türk Devletlerini kurması tarihimizin önemli bir devresini teşkil etmektedir. Ayrıca Anadolu'yu bir yurd hâline getiren Selçuklu Türkleri ve Beylikler dönemi Tarihi; kültür, teşkilat ve dinî müesseseleri ile hiçbir zaman unutamayacağımız ve önem vermemiz gereken bir geçmişimizdir. Nitekim Anadolu'da Selçuklular ve Beylikler bıraktıkları unutulmayan mimamî eserleriyle günümüzde de hâlâ onları bize hatırlatmaktadır.

Üniversite öğrencilerine eseri ders kitabı olarak tavsiye eden öğretim üye ve elemanlarına gösterdikleri ilgiden dolayı, ayrıca daha önceki baskılar sırasında kitabımızın yayınlanması hususunda emeği geçen Türk Tarih Kurumu görevlileri ile matbaa personeline teşekkürü bir borç bilirim.

Erdoğan Merçil

ÖNSÖZ

Türkler X. yüzyılın başlarından itibaren İslâm dinini kabul etmeye başladılar. Hicrî 349/m. 960 yılında iki yüz bin çadır halkının birden İslâm dinini kabulleri Türk tarihinde bir dönüm noktası oldu. Türkler İslâm dünyasına girmelerinden kısa bir süre sonra da askerî ve siyasi sahada üstünlüğü ele geçirdiler. Nitekim bundan sonra peşpeşe Müslüman-Türk devletleri kurulmaya başladı. İlk Müslüman-Türk devletinin hangisi olduğu hususunda araştırmacılar arasında tereddüt bulunmaktadır. Ancak genellikle ilk Müslüman-Türk devletleri deyincede akla Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular gelmektedir.

Biz bu eserimizde, giriş mâhiyetinde olmak üzere, Müslüman-Türk devletleri ve hanedanları ile bu hanedanların kolları ve uzantıları hakkında kısa bilgiler vermeye çalışacağız. Bunu söylerken Türk tarihinin bir bütün olduğunu ve geçmişimiz içinde tek tek devletleri birbirinden soyutlamanın mümkün olmadığını belirtmek isteriz. Büyük Selçuklulardan bahsederken onların kolları olan Kirmân, Suriye ve Irak Selçukluları hakkında da bilgiler vereceğiz. Büyük Selçukluların zayıflaması, neticede İran ve Horasan'da ortadan kalkmasıyla onların yerini Hârezmşâhlar Devleti almış ve ayrıca ortaya Atabeglikler çıkmıştı. Bu sebeple eserimizde Hârezmşâhlar ve Atabeg devletlerinden de bahsedeceğiz.

Türkiye Selçukluları Devleti tarihi, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri ve bugünkü vatanımızın temelini oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Bu konuda Türkçe yazılmış müstakil tek eser rahmetli Prof. Dr. Osman Turan'ın *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, adlı kitabıdır. Ancak bu eser öğrencilere bir ders kitabı olamayacak kadar ilmî ve uzun olarak kaleme alınmıştır. Bu bakımdan adı geçen kitaptan yararlanamayacak öğrenciler için konunun da önemine uygun olarak Türkiye Selçukluları tarihine kitabımızda biraz uzunca yer verdik.

Anadolu Beyliklerini birbiri ardınca ve ayrı bir bölüm olarak ele aldık. Beyliklerden bir kısmı genellikle Doğu Anadolu Beylikleri olarak tanınmakta olup Malazgirt savaşı (1071) hemen sonra kurulmuştur. İkinci grup

ise Türkiye Selçuklularının çökmesiyle ortaya çıkmaktadır. Biz her iki grubu da kendi içinde bir tarihmeden ziyade, beyliklerin isimlerine göre alfabetik sıra ile verdik.

Hindistan deyince Türk devleti olarak aklımıza önce Gazneliler Devleti gelmektedir. Ancak Gaznelilerden sonra da Türkler Hindistan'da devletler kurmuşlar ve XIX. yüzyılın ortasına kadar bu kıtada hâkimiyetlerini devam ettirmişlerdi. Yukarıda belirttiğimiz bütün bu devletlerin tarihi eserimizin içinde kısaca incelediğimiz konuları teşkil etmektedir.

Tabiatıyla bu eser bütün Müslüman-Türk devletlerinin tarihini kapsamamaktadır. Burada adı geçen devletlerin büyük bir kısmını, hâlen üniversitelerimizin Tarih bölümlerinde ders olarak öğrencilere okutulan konular teşkil etmektedir. Daha ziyade araştırmalardan yararlanarak hazırladığımız bu eserin, ilerde öğretmenlik yapacaklara bir el kitabı olabileceğini düşündük. Bu bakımdan her devlet veya devletler grubunun sonunda seçilmiş bir bibliyografya vermeyi yararlı bulduk. Ayrıca siyasi tarihin yanı sıra devletlerin teşkilatı, kültür ve i'mâr faaliyetleri hakkında da kısa bilgiler vermeye çalıştık. Seçilmiş bibliyografya kısımlarında kullandığımız kitap isimlerinde ve metinde gözden kaçmış ufak hataların hoşgörülle karşılanacağı görüşündeyim. Netice olarak bu eserin Tarih ve yan bilim dalları ile ilgilenen öğrenci ve öğretmenlere faydalı bir el kitabı olacağı ümidindeyim. Eserin basımı sırasında her türlü yardım ve desteği gösteren başta Türk Tarih Kurumu [eski] Başkanı Sayın Prof. Dr. Yaşar Yücel olmak üzere öteki görevlilere teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Erdoğan Merçil